

İRAN'DA YENİ DÖNEM MUSTAFA İMİR

İran'da yeni dönem

Mustafa İmir

Devletin adı İran İslam Cumhuriyeti. İran'da milliyet ve soydan önce mezhep gelir. Mezhepçilik İran'ın hem resmi ideolojisi hem ülkedeki Farslar dışındaki, Türk kökenliler dâhil, halkın da önceliğidir. Şiilikte, hiçbir mezhepte olmayan bir bağlılık ve adanmışlık vardır. Aynen Yahudilik gibi Farslar da Şiiliği millileştirmişler, Devlet dini yapmışlardır. Sistemleri bu inanç ve düşünce içinde oluşturulmuştur. Mezhepten sonra ise tarihiyle, diliyle, edebiyatıyla, felsefesiyle, devlet geleneğiyle, Farşlık gelir.

Mesud Pezeşkiyan Türk asıllıdır ama bu onu resmi ideolojileri dışında bir icraata ve tasarrufa asla yöneltmez. Tıpkı Ayetullah Ali Hamaney gibi. İran'daki büyük Türk nüfusunun ezici çoğunluğu İran devletini kendi devleti olarak görür, mensubiyet duyar. Netice itibarıyla cumhurbaşkanlığına adaylığı bile dinî liderlik kurumu, Hamaney belirlemektedir. Mesud Pezeşkiyan da sistemin içinde ve sistemin bir parçasıdır.

Hiç yoktan iyidir.

Büyük Selçuklulardan Şah Pehlevi'ye kadar hanedan ve siyasi hükümlerlik Türklerde olmuştur. Büyük Selçuklu, Akkoyunlu, Karakoyunlu, Safaviler, Avşar ve Kaçar Hanedanları Türk kökenli hanedanlardır. Ancak hâkim ve baskın kültür, dil, edebiyat, düşünce atmosferi ve özellikle bürokrasi Farsi idi. Nizam-ül Mülk'ü de unutmamak lazım.

Geleneksel Fars siyaseti ve diplomasisi ders kitaplarına bile girmiştir.

Türkiye, İran ve Mısır arasında bir rekabet olageldi. Mısır, Arap dünyasının temsilcisi ve lideri olma; İran, Şii mezhebinin lideri ve kendi İslam anlayışıyla bölgeyi domine etme ideolojisiyle hareket ettiler. Türkiye demokratik, laik bir cumhuriyet olarak yüzü Batıya dönük ve Batı kurumları ve değerleri içinde yer alan bir devlet olageldi. Türkiye daha baskın, dengeli, saygın ve bölgesel güç olarak öndeydi. Bu konular elbette tartışılabilir. Ancak çok genel hatlarıyla böyle bir okuma yapılabilir.

İran devrim ve Irak'la savaştan sonra bölgede bir mezhep yayma ve Şii kuşak oluşturma çabasına girişti. Irak, Suriye, Lübnan, Yemen ülkelerinde önemli milis gücü ile bu ülkeleri belli ölçüde etkisi altına aldı ve çevre ülkeler, özellikle İsrail için tehdit hâline geldi. Suriye ve Irakla ilişkilerimizde bu yerel unsurlar üzerinden Türkiye'yi de hep rahatsız etti. Rusya ile de bu ülkelerde hep dayanışma içinde oldu.

İsrail, ABD ve batı kökenli istihbaratların İran'da iç karışıklık çıkarma ve halkı galeyana getirme çabalarına karşı İran halkı hep rejimin ve devletin yanında oldu; dış müdahalelere karşı birliktelik gösterdi. Dışardan bakıldığında etnik ve mezhepsel yönden çok hassas ve kırılabilir görülebilecek böyle bir ülkede diğer ülkelerdeki BOP'un tezahürlerinin olmayışı, olamayışı İran'daki devlet ve mezhep kültürüyle ilgilidir.

Kasım Süleymani'nin öldürülmesinden sonra durum biraz değişti. Irak ve Suriye'deki varlıklarından yerel halk ve siyaset pek de hoşnut değiller. İsrail'in gerek İran içinde gerekse bölgedeki İran unsurlarına düzenlediği operasyonlara gürledi ama yağamadı. Son olarak İsrail'in Şam'daki İran Büyükelçiliğinde 3 generalini uçakla bombalayarak öldürmesi üzerine gelişen olaylar malum. Bu durum da kendi kamuoyunda sorgulanır hâle geldi. Baş örtüsü gibi bazı konularda halk sert tepki gösterdi, devletin daha sert tepkisi de halk bilincine kaydedildi ve zamanını bekliyor. Kısaca ekonomi

başta olmak üzere birçok bakımdan İran sıkışmışlık içinde ve bu enerjiyi İran'ın bir şekilde boşaltması lazım.

Halk son yapılan cumhurbaşkanlığı seçimlerinin iki turunda sandıklara gitmedi ve katılma oranı %40 ve %50 bandında kaldı. Yani her iki seçmenden birisi seçimlere katılmadı. Bu güvensizliğin, umutsuzluğun ve pasif protestonun kitlesel yansımasıdır. Mesud Pezeşkiyan bu sıkışmışlığı hafifletebilir mi göreceğiz. Çünkü asıl karar verici ve sorgulanamaz güç Hamaney ve temsil ettiği kurum ile ona bağlı olan Devrim Muhafızları gibi güçlerdir.

Fazlaca umutlanmadan ve abartmadan aramızın Türkiye lehine daha iyi olacağını düşünüyorum. Bu sadece İran'daki Türklerin önemli makamlarda olmasında değil, İran'ın siyasi, ekonomik, mezhepsel ve özellikle Türk devletlerinin görece yükselişinden ve dünyanın genel gidişatından kaynaklı.

Türkiye, İran'ın her hasmane tutumuna rağmen hep serinkanlı ve akıllı hareket etti. İran'ın uluslararası büyük sorunlarında hep İran'ı destekledi yani stratejik davrandı. ABD ve Batı tarafından İran'a uygulanan ambargo kararlarına katılmadı, nükleer enerjide İran'la Batı arasında İran lehine arabuluculuk ve kolaylaştırıcılık gayretlerinde bulundu. ABD - AB'nin İran'a yönelik olası askerî operasyonlarına karşı olduğunu defalarca belli etti.

İran'da devletin çökmesi, bölünmesi, bir savaşla perişan olması başta İran'daki Türklerin perişan olması demektir. Ayrıca yeni kitlesel sığınmacı sorununu ne Türkiye ne de diğer bölge ülkeleri kaldırabilir.

İran bir bakıma Türk dünyasıyla kuşatılmışlık hissi içindedir ve bu onları karşı stratejilere de itebilir, karşılıklı çıkarlara dayalı ve inişli çıkışlı bir ilişki sürecine de evirebilir.

İran halkının Türkiye'ye bakışı ile devletin ve resmî ideolojinin bakışı örtüşmemektedir. Halkta Türkiye'ye duyulan yakınlık da İran devletinde ihtiyatlı bir yaklaşımı beraberinde taşıyor. Özellikle Güney Azerbaycan bölgesindeki Türklerin ara sıra bazı vesilelerle Türkiye'ye olumlu gösterileri İran rejiminin takibindedir. Son Azerbaycan - Ermenistan savaşında Ermenistan'a desteği Türk Devletlerinde kayda alınmıştır. İran'ın bir eli hep Azerbaycan içinde olsa da Azerbaycan liderleri buna karşı hep uyanık olmuşlardır. Netice olarak kendisi, Rusya'nın da kısmen Ermenistan'a soğukluk duymasıyla, izlediği politikanın mahcubiyetini duyar hâle gelmiştir.

Zaman ve şartlar Türkiye lehine gelişmektedir ama bu Türkiye'nin durumu yönetme becerisiyle de sınırlıdır. İran'la iyi komşuluk ilişkilerinin geliştirilmesi ve muhafazası Türkiye ve İran kadar bölge ülkelerine de yarar sağlar. Türk Devletleri arasındaki İran'ın bazı kaygılarının anlaşılması ve giderilmesi de bölge istikrarı ve Türkiye bakımından stratejik önemdedir.

